

JEROLIM TREVISAN,
CISTERCITSKI OPAT, MARULIĆEV PRIJATELJ

Petar Runje

Franjo Božićević Natalis, suvremenik i prvi životopisac Marka Marulića, lijepo nam ocrtava koliko je Marulić držao do prijateljstva i dobrih međuljudskih odnosa. Božićević iznosi da je Marulić za života imao tri vrste prijatelja. U prvu vrstu pripadali su uglednici, osobe visokih društvenih položaja: Dominik Grimani, biskup Porta i kardinal sv. Marka, Petar Berislavić, biskup vesprimski i hrvatski ban, Bernard Zane, nadbiskup splitski, i drugi. Neke od njih nije nikada ni susreo, ali je s njima bio u prijateljskim vezama. Oni su cijenili Marulića zbog njegova značaja i vrlina. Drugo mjesto zauzimali su valjani i ugledni ljudi, nešto manje učeni, kao što su Dominik i Jerolim Papalić, Nikola Petraka i još neki. U treću grupu spadali su: Kristofor Papalić, Toma Niger, braća Ćipiko, braća Jerolim i Franjo Martinčić i drugi poimence spomenuti. U ovu vrstu prijatelja Božićević ubraja i sebe, dodajući: Mnogi su od ovih poslije smrti Markove posvjedočili svoje prijateljstvo vrlo brojnim i profinjenim pjesmama.¹

Kakvo je Marulićevo prijateljstvo i poštovanje čovjeka, pokazuju nam sačuvana pisma znancima i prijateljima. Jedno će takvo pismo, upućeno iz Splita 3. ožujka 1502. Jakovu Grasolariju u Veneciju, M. Milošević s pravom nazvati »Proznom odom duhovnom prijateljstvu«.² Koliko je Miloševićev naziv primjeren, jasno je kad znamo da Marulić zapravo piše o uzvišenosti prijateljstva čovjeku kojega još uopće nije susreo.³

¹ Danijel Farlati, *Illyricum Sacrum*, sv. III, Venecija, 1765, str. 433.

² Miloš Milošević, *Sedam nepoznatih pisama Marka Marulića*, u: *Colloquia Marvliana* I, Split, 1992., str. 20.

³ Anton Benvin, *Prijateljstvo kao teološka tema kod Marka Marulića*, u: *Kačić* (Zbornik u čast fra Karla Jurišića), Split, 1993, str. 193–210.

Da Marulić osobno cijeni čovjeka, očito je iz pisma prijatelju Čipiku. Tu spominje neljudski stav Antonija Albertija prema sebi i svojoj obitelji. Unatoč zlobi koja izbija iz vladanja A. Albertija, Marulić zaključuje: »Ja mu opraštam svaku uvredu zbog ljubavi Božje, iako sam u sebi bio više puta uznemiren, no ipak sam suzbio poticaje gnjeva s onim božanskim riječima: *Osveta je moja* — veli Gospodin — *ja ću je vratiti*. I tako sam svaku stvar podnosio strpljivo i to sam opisao u sonetima, koje vam šaljem zajedno sa nekim drugim, jer vjerujem da će vam pričiniti neko zadovoljstvo. Pisao sam ih ne znajući kako drugačije da se oslobodim nespokojsva, od koga patim.«⁴ U ovom citatu vidimo koliko je Marulić evanđeoski čovjek. Ne samo da je veliki poznavalac Biblije, već je njome prožet. Čovjeka stavlja na prvo mjesto i svim se silama trudi oproštenjem nadvladati u sebi ljudsku slabost.

Božićević je poimenice nabrojio samo nekoliko Marulićevih prijatelja iz kruga uglednika, dajući nam znati kako ih je bilo više: »... i mnogi drugi kojih imena zbog kratkoće ispuštamo«.⁵ Trebat će istraživati tko su bili ti »mnogi drugi«. Ovdje želim iznijeti nekoliko podataka o Jerolimu Trevisanu, prijatelju Marka Marulića, opatu cistercitske opatije sv. Tome u Veneciji – Torcello, koji je kasnije postao biskup Cremona.

U pismu splitskoma arhiđakonu Jerolimu Čipiku, pisanom 19. srpnja 1501. godine, a upućenom u Veneciju, Marulić piše: »Reccomandatime ala Signoria del Reverendissimo Abbate di Bergognoni nostro, per soa humanita, amicissimo. Se son bono per qualche chosa, son ali commandi della so Signoria. Jesu Christo lo mantenga in soa gratia sempre. Amen«. I opet mu u drugom pismu, 2. studenoga 1501., piše: »Recomandatime al Reverendissimo nostro Monsignor Abbate [di] Borgognoni, se chosa alcuna posso per la so Signoria, son sempre alli commandi, de quelle pocho posso, ma anche pocho le asai dovese offerisse el tutto. Marulus tuus«.⁶

Kako vidimo iz tih dvaju pisama, između kojih je razmak od 4 mjeseca, Marulić moli Čipika da izruči srdačne pozdrave nekom »Abbate di Borgognoni«. U transkripciji kasnijeg pisma, objavljenoj u *Colloquia Maruliana* I, ispred riječi »Borgognoni« ispušten je član »di«, koji se na fotografiji originalnog pisma dosta jasno uočava.⁷ Upravo taj sitni nedostatak u transkripciji potaknuo me da tragam tko je bio opat »di Borgognoni«. Odgovor do kojeg sam došao donekle otvara nove vidike na Marulića i nuka na upoznavanje novih krugova s kojima je bio u prisnoj vezi.

Krajem 12. stoljeća na otočiću Torcello, uz već postojeće crkve i redovničke zajednice, došljaci iz Borgogne otvorili su cistercitsku opatiju. Po njima je ona i

⁴ Marko Marulić, *Sedam pisama*, Pronašao i preveo Miloš Milošević, u: *Colloquia Maruliana* I, Split, 1992., str. 41–43.

⁵ Franjo Božićević, o.c.

⁶ Marko Marulić, o.c., str. 36. i 42.

⁷ Fotografije pisama u *Colloquia Maruliana* I

nazvana »Di Borgognoni«. Opatija je bila nadarena velikim posjedima. Bila na glasu zbog svoje duhovnosti. Tijekom 16. stoljeća počela je slabiti, da bi konačno u drugoj polovici 17. st. (1669) bila potpuno zatvorena. Preostali su redovnici prešli u Veneciju »a la Madonna dell Orto«.⁸

Godine 1475. papa Siksto IV. imenovao je klerika Jerolima Trevisana (rođenog oko 1450.) opatom opatije sv. Tome »di Borgognoni«. Papa od njega traži da primi svećeničko ređenje i da, prihvaćajući službu opata, uzme i cistercitsko odijelo — habit.⁹ Od godine 1481. pa do kraja stoljeća *Hieronymus Trevisanus* često se nalazi na popisu uglednih prelata za više crkvene službe pred vijećnicima Serenissime. Prvi put nalazimo ga 16. travnja 1481. godine među predloženima za padovansku biskupsku stolicu. (Kao jedan od mogućih kandidata za padovansku biskupsku stolicu na istom je popisu i zadarski nadbiskup Maffeo Valaresso.)¹⁰ Nadalje, 16. veljače 1485. na popisu uglednih prelata kao mogući kandidat za treviškog biskupa nalazi se »rev. d. *Hieronymus Trivisano, abbas s. Thomae Burgundionum, ser Baldessar*«. ¹¹ Iza smrti Marka Barbo, patrijarha akvilejskoga, jedan od predloženih nasljednika bio je također časni muž Jeronim Trivisan, opat sv. Tome Burgundijaca u torčelanskoj biskupiji.¹² Nešto poslije, tj. 18. rujna 1492., među vrlo uglednim crkvenim dostojanstvenicima na listi za patrijarha Venecije nalazi se »rev. d. *Hieronymus Trivisano, abbas s. Thomae de Burgundionibus dioecesis torcellanae, sacrae theologiae peritissimus, ser Baldesar*«. ¹³ Kako vidimo, desetak se godina njegovo ime nalazi na listama za razne ugledne biskupske i patrijaršijske službe. To nam jasno pokazuje koliko je bio cijenjen i vrednovan među uglednicima svoga doba.

Nastojanjem opata Jerolima godine 1497. opatija sv. Tome priključila se lombardijskoj kongregaciji cistercita. Jerolim Trevisan je kao opat mnogo učinio na obnovi redovničkog života te na izgradnji i preuređenju crkve i samostana.¹⁴

Papa Julije II. imenovao ga je biskupom Cremona 2. listopada godine 1507. Kako je taj grad od 1499. do 1509. godine bio u vlasti Venecije, Trevisan je kao rođeni Mlečanin surađivao s venecijanskim vlastima. Kad je Cremona došla pod vlast Francuza, neko je vrijeme bio primoran izbjivati iz svoje biskupije. Sve do smrti ostao je i opat sv. Tome u Torcellu i biskup, makar je svojom biskupijom neko vrijeme morao upravljati iz izgnanstva. Znamo da je kao biskup u Cremoni

⁸ Dom. L. H. Cottineau, *Abbayes et Prieures*, Vol. II, Macon 1937., Ferdinando Ughello, *Italia Sacra*, Vol. V. Venezia, 1720, str. 1381., Isti, Vol. IV, Venezia, 1719, str. 614., Giulio Lorenzetti, *Torcello la sua storia i suoi monumenti*, Venezia, 1939, str. 18.

⁹ Ferdinando Ughello, o.c., Vol. V, str. 1381.

¹⁰ Cesare Cenci, *Senato Veneto »Probae« ai benefizi ecclesiastici*, u *Spicilegium Bonaventurianum III*, Firenze, 1968, str. 411.

¹¹ Isti, o.c. str. 418.

¹² Isti, o.c., str. 426. »rev. d. *Hieronymus Trivisano, abbas s. Thomae Burgundionum dioecesis torcellanae, ser Baldesar*«.

¹³ Isti, o.c., str. 429.

¹⁴ Ferdinando Ughello, o.c. str. 1381.

vodio brigu o odgoju i izobrazbi klera. Godine 1520. u tom je gradu otvorio dvije gimnazije: jednu s općom naobrazbom, a drugu usmjerenu na glazbeno usavršavanje.¹⁵ Umro je 24. veljače 1523. u opatiji »Borgognoni«¹⁶. To su u najkraćim crtama vijesti o dosad nepoznatu prijatelju našega Marulića.¹⁷

Iz ovo malo sigurnih podataka možemo stvoriti sliku zašto Marulić s tim čovjekom posebno prijateljuje i zašto ga s mnogo pažnje spominje u svojim pismima. J. Trevisan spada u krug istaknutih humanističkih djelatnika s jasnim i određenim kršćanskim načelima, kao što je i sam Marulić. Podsjetimo da među humanistima 15. stoljeća postoje dvije struje gledanja na svijet i život. Jedna gleda čovjeka očima vjere, u svjetlu Evanđelja i konačnog cilja čovjekova — vječnost spasenja. U tom svjetlu pripadnici te struje stvaraju umjetnička djela, pišu, slikaju — uopće, u cijelom njihovu pristupu životu osjeća se prisutnost tajne Utjelovljenog Bogočovjeka — Spasitelja. Drugi smjer gleda naravnog čovjeka, skloniji je poganskim vrijednostima i nazorima. Prisutan je u literaturi i u životu humanista. Mnogi članovi crkvene hijerarhije bili su često skloniji ovom pristupu.

Marulić, koliko god humanistički usmjeren, stručan, znalac humanističkih vrijednosti i umijeća, sve svoje sposobnosti upravlja prema kršćanskim vrijednostima i krepostima: vjeri, ufanju, ljubavi. Nadasve se trudi živjeti u duhu evanđeoskih načela i trajnog obraćenja. Slično se može zaključiti i za njegova prijatelja. F. Ughello piše za Jerolima Trevisana da je »*in divinis, humanisque literis nobiliter eruditus, longe autem clarissimus ob prudentiam, qua in gravissimis expediens negotiis utebatur...*«¹⁸

Pišući o cistercitskim opatijama 1650. godine Gašpar Longelinus govori i o opatiji sv. Tome u Torcellu. Kaže da nije bila nepoznata, nego ugledna među ostalima, a u njoj je blistao opat Jerolim Trevisan, učen i stručan filozof i pravnik, biskup Cremona.¹⁹ Godine 1656. o njemu je pribilježio vijest i Karlo De Visch. Uvrstio ga je među pisce cistercitskog reda napominjući da je bio filozof i pravnik slavan po svojim spisima u čitavoj Italiji.²⁰

¹⁵ Enciclopedia Italiana, Vol. 11, str. 828.

¹⁶ Isti, o.c., Vol. IV, str. 614. »*Quam ille ecclesiam partim praesens, partim exul administravit.*«

¹⁷ Ovdje mi je samo navesti još jedan sitni podatak, koji može imati u daljnjim istraživanjima neku vrijednost. God. 1509. Trevisan je imenovan jednim od trojice zaštitnika franjevača trečoredaca. Cfr. Andreozzi Gabriele, *Il Terzo Ordine Regolare dei San Francesco nella sua storia e nelle sue leggi*, Vol. I, Roma, 1993.

¹⁸ Ferdinando Ughello, o.c., Vol. IV, Venetiis, 1719, str. 614.

¹⁹ Gaspar Longelinus, *Notitiae abbatiarum ordinis Cisterciensis*, Lib. VII, Coloniae Agrippinae, 1640, str. 81. »...*hic Abbas floruit Hieronimus Trevisanus, insignis Philosophus ac Jurista, qui deinde factus est Episcopus Cremonensis.*«

²⁰ Carolus de Visch *Biblioteca scriptorum sacri ordinis Cisterciensis*, Coloniae Agrippinae, 1656, str. 150. »*Hieronimus Trevisanus illustri in Italia Trevisana familia natus, religiosus et Abbas monasterij Sancti Thomae, in urbe Torcellana dicionis Venetorum, ac postea Cremonensis Episcopus, Philosophus et Iurista fuisse perhibetur scriptis suis clarus,*

Marulić u pismima Ćipiku piše o njemu kratko ali vrlo srdačno. Prema tom čovjeku iskazuje i zahvalnost. Bilo bi interesantno doznati kada i gdje su počele veze Marulića i Jerolima Trevisana (za studentskih dana?). Ako bismo prihvatili podjelu F. Božićevića, onda bi Maruliću Trevisan svakako spadao u prvu grupu prijatelja. Jesu li se osobno poznavali, ne možemo utvrditi sa stopostotnom sigurnošću. S velikom vjerojatnošću pretpostavljam da jesu. Svakako bi bilo korisno ući u trag pismima Trevisanovim i tako možda nešto više doznati.

Pokazuje se dakle da i sitne, naizgled beznačajne vijesti mogu otkriti dosta novoga o Maruliću i dodatno ga osvijetliti kao osobu izgrađene profinjenosti i izrazitih težnji da usvoji evanđeosko gledanje na cjelokupnu stvarnost.

P e t a r R u n j e

HIERONYMUS TREVISANUS, A CISTERCIAN ABBOT
AND MARULIĆ'S FRIEND

In the letters discovered by Miloš Milošević in Venice in 1989 Marulić twice refers to a certain *Reverendissimo Abbate di Borgognoni* (*The reverend abbot of Borgognoni* - see: *Letters to Jerolim Ćipiko* /Hieronymus de Cipicis/ dated 19 July and 2 November 1501, in *Colloquia Maruliana I*, pp. 36, 42). The author of the present article sets out to discover more about this personage.

According to the author the key information is the fact that the founders of the 12th century abbey of Torcello (Venice) came from the town of Borgogno. It was after them that the abbey received the attribute of "di Borgognoni". In the period when Marulić was writing his letters, the abbot there was Hieronymus Trevisanus (Trivisano), appointed to this position by the Pope Sisto IV as early as 1475. This Cistercian abbot was a scholarly man, a good connoisseur of theology and legal sciences. Also, the sources mention him as a humanist writer. In 1507 he was elected bishop of Cremona and died in office on 24 February 1523.

Marulić's cordial salutes and the manner in which he recommends himself to the abbot, lead to the hypothesis that he, as well as the transmitter of his greetings, Jerolim Ćipiko, the archbishop of Split, were on terms of personal friends with the illustrious coeval from the opposite Adriatic coast. We could probably learn more about the nature of their relationship if we found the letters written by Girolamo Trevisano. However, this new evidence adds another, so far unknown name to the list of Marulić's illustrious friends given by Franciscus Natalis in the poet's biography.

per universam Italiam, quorum tamen titulos nondum assecutus sum. Longelinus in originibus monasteriorum ordinis.«